

Актуальна юриспруденція: сайт. URL: http://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1163%3A010116-21&catid=139%3A5-1215&Itemid=171&lang=ru (дата звернення: 20.04.2018).

8. Лобойко Л. М. Реформування кримінального процесуального законодавства в Україні (2006–2011 роки): Ч. 1: Загальні положення і досудове провадження: моногр. Київ: Істина, 2012. 288 с.

9. Моїсєєв Є.М., Джуза О.М. (ред.), Никифорчук Д.Й. та ін. Оперативно-розшукова діяльність: навч. посіб. Київ: Правова єдність, 2009. 310 с.

10. Погорецький М. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність»: проблеми застосування окремих норм. *Вісник Академії правових наук України*. 2001. № 3 (26). С. 205–213.

11. Черков В.О., Чистолінов О.М. До питання про співвідношення оперативно-розшукової діяльності й негласних слідчих (розшукових) дій за проектом нового КПК України. URL: <http://www.corp-lguvd.lg.ua/d120106.html> (дата звернення: 20.04.2018).

Надійшла до редакції 09.01.2019

SUMMARY

Vintsuk V.V., Tsebynoga V.Yu. Actual issues of implementing the law of Ukraine "on operational and scientific activity: theory and practice. In the article research pressing questions of realization of Law of Ukraine "About operational search activity". It is marked that passing an act is sent to perfection of the legal adjusting of operational search activity of operative subdivisions of the National police of Ukraine. Certainly, that changes are in the Criminal code of practice of Ukraine, stipulated making alteration and to the law on operational search activity, as a result in practice there were difficulties during realization of operational search activity operative subdivisions. It is set in the article, that difficulties arose up at inquisitional subdivisions of Ukraine, where the use of materials of operational search activity is impossible without the only understanding of "results of operational search activity".

The latest research that or the sake of removal of certain divergences during realization of operational search activity there is an urgent requirement in differentiation of operational search and criminal judicial activity. It touches the questions of realization of operational search, and events, and also realization of secret inquisitional (of criminal investigation) actions. It is marked that not all secret inquisitional (to the search) actions are the form of realization of operational search activity.

In the article certainly, category "results of operational search activity" examined by scientists as the information got operative subdivisions in the order set by a law : in relation to the signs of perfect crime or crime that prepares; in relation to persons that did, accomplish or prepare criminal offence, hide from the organs of investigation, court, avoid serving of criminal punishment and persons that disappeared without a new. An author marks that the use of materials of operational search activity helps investigators to define the most expedient direction of criminal investigation activity from crime, search of criminal detection, to define a person that owns corresponding information and able to give her.

The conclusion is that the current legislation of Ukraine in the field of operational search activity needs the further perfection.

Keywords. *Operational search activity, operative subdivisions, investigators, is subdivisions, materials of Operational search activity, secret inquisitional (to the search) actions, results of Operational search activity, police.*

УДК 347.9

Черняк Н.П. ©

кандидат юридичних наук, доцент

Гаркуша А.Г. ©

кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

DOI: 10.31733/2078-3566-2018-6-148-152

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Розглянуто деякі процесуальні особливості проведення обшуку, а також значення даної слідчої (розшукової) дії під час досудового розслідування. Зазначено сутність професійної підготовки працівників Національної поліції України до законних дій під час обшуку. Акцентовано увагу на останніх змінах, що були внесені до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) саме у процедурі проведення обшуку.

Ключові слова: *працівник поліції, правоохоронець, професійна підготовка, обшук, Кримінальний процесуальний кодекс України.*

© Черняк Н.П., 2018

© Гаркуша А.Г., 2018

Постановка проблеми. Незважаючи на зусилля держави та правоохоронних органів злочинні прояви залишаються звичайним явищем у пересічному житті країни. Цим зумовлена необхідність охорони громадського порядку працівниками органів Національної поліції України, робота яких пов'язана з потенційною небезпекою, а також швидке реагування на будь-які злочинні прояви з метою їх ліквідації, злагоджена робота працівників досудового розслідування під час проведення необхідних слідчих (розшукових) дій (далі – СРД) та негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) під час досудового розслідування.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. У нормативно-правових документах – Законі України «Про Національну поліцію», наказі МВС України від 28.07.2004 № 842 «Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України», «Програмні психопрофілактичні роботи з особовим складом органів та підрозділів Національної поліції України на 2013–2018 роки» – підкреслено необхідність забезпечення підготовки фахівців, здатних у складних умовах ефективно виконувати професійні обов'язки.

Мета статті полягає в тому, щоб на підставі наукового аналізу нормативно-правових актів з'ясувати окремі особливості правильності проведення такої слідчої (розшукової) дії (далі – СРД) як обшук з дотриманням усіх вимог, зазначених у КПК України та Законах України.

Виклад основного матеріалу. Органи Національної поліції України, виконуючи широкі завдання щодо забезпечення законності та правопорядку, захисту прав і свобод громадян, прав і законних інтересів юридичних осіб від різних протиправних посягань, використовують систему різноманітних форм управління [1, с. 66] та адміністративно-правових засобів, які спрямовані на охорону громадського порядку та забезпечення громадської безпеки. Правильному і швидкому виконанню обов'язків сприяють навички та вміння, які сформувалися під час отримання базової освіти.

Як би ретельно не готувався злочинець до скоєння злочину, яких би дій не здійснював для приховування слідів вчиненого діяння, у переважній більшості випадків він не може передбачити і знищити без винятку все те, що може слугувати проти нього доказом, тому ретельно підготовлений, добре організований і спланований обшук, як правило, дає в розпорядження слідчого цінні докази, які допомагають викриттю злочинця і розкриттю злочину. Отже, питання застосування обшуку як дієвого процесуального засобу виявлення доказів є актуальним.

Крім того, ця тема має важливе значення в підготовці фахівців-юристів, а також майбутніх працівників органів досудового розслідування. Вони повинні чітко знати процесуальний порядок та підстави проведення обшуку. Для майбутнього працівника правоохоронних органів важливість обраної теми полягає в тому, щоб у майбутньому у практичній діяльності вміти правильно застосовувати норми кримінального процесуального законодавства.

У процесі розкриття і розслідування кримінальних проваджень виникає необхідність у проведенні такої слідчої (розшукової) дії, як обшук, що має яскраво виражений примусовий характер стосовно осіб, у яких він здійснюється.

Тому варто звернути увагу на саму дефініцію. Обшук – це слідча (розшукова) дія, яка направлена на примусове обстеження ділянок місцевості, приміщень, тіла людини, її одягу та особистих речей, що здійснюється в рамках кримінального процесуального закону уповноваженою на те особою при дотриманні гарантій прав і законних інтересів громадян і юридичних осіб з метою пошуку (виявлення) та вилучення (затримання) конкретних джерел доказової інформації (матеріальних об'єктів), які можуть мати значення для справи. Обшук у ході розслідування може проводитися і тоді, коли об'єктом пошуку є розшукувана особа, труп або його частини.

Так, на думку М. С. Гурева, значення обшуку як слідчої дії у правоохоронній практиці нерідко недооцінюється. Примусовий характер обшуку, певні процесуальні складнощі, особливості його підготовки і проведення створюють значне психологічне навантаження на його учасників. Це призводить до того, що слідчі намагаються уникати цієї слідчої (розшукової) дії, або доручають її проведення співробітникам оперативних підрозділів [2].

Зважаючи на це, виникає необхідність удосконалення тактичного забезпечення обшуків, а саме: тактичних його прийомів та методів проведення відповідно до норм КПК та чинного законодавства України.

На сьогодні дослідження ситуаційної зумовленості тактики обшуку вирізняються наявністю різноманітних підходів до визначення ситуацій цієї СРД. Наприклад одні вчені підкреслюють наявність конфліктного характеру слідчої (розшукової) дії, дехто вважає, що проведення обшуку може характеризуватися як конфліктним, так і безконфліктним її перебігом.

З огляду на все вищевикладене варто зауважити, що на сьогоднішній день дуже гостро постає питання правильності проведення обшуку і є одним з найбільш дискусійних не тільки у практичних підрозділах Національної поліції України, а й у науковців-процесуалістів. В.О. Коновалова, з думкою якої можна погодитися, вважає, що правильна і чітко спланована тактика проведення даної СРД є однією із головних ланок вищезначеного поділу, а саме даний поділ має вкрай широкий діапазон спрямованості, в тому числі й тактичні дії і підготовку до обшуку [3].

Вагомий внесок у розробку наукових основ з формування та застосування тактичних прийомів та методів проведення обшуку зробили відомі вчені-криміналісти, процесуалісти, зокрема, Р.С. Белкін, П.Н. Біленчук та ін., з науковими розробками яких також не можна не погодитися.

Відповідно до кримінального процесуального законодавства України, обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб [4, с. 231]. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» регламентує отримання розвідувальної інформації шляхом негласного проникнення оперативного працівника у житлове або інше приміщення громадянина [5]. Такий оперативно-розшуковий захід повинен здійснюватися з санкції Генерального прокурора України або його заступників. Таємне обстеження житлового приміщення передбачає приховане і безперешкодне проникнення до житла, недопустимість вилучення будь-яких предметів, можливість тимчасової заміни їх муляжами, використання аудіо-, кіно- і фотозйомки тощо. Результати даної дії мають конфіденційний характер і не мають доказового значення.

Подібність обшуку з оглядом місця події, місцевості, приміщень і предметів проявляється в тому, що слідчий проводить обстеження названих об'єктів з метою виявлення, фіксації та вилучення різних матеріальних джерел криміналістичної інформації. Відмінність обшуку від огляду здійснюється за трьома ознаками: у процесі обшуку обстежуються приміщення, ділянки місцевості та інші об'єкти, які не є місцем події, але знаходяться у веденні певної особи, і саме ця особа; обстеження об'єктів має характер пошуку заздалегідь відомих конкретизованих джерел доказової інформації, часто свідомо прихованих з різним ступенем витонченості; обстеження має яскраво виражений примусовий характер, а також за новими змінами, що були внесені до КПК України і вступили в силу 07.12.2017 року, передбачають обов'язкову відеофіксацію проведення такої слідчої дії як обшук, а також під час розгляду клопотань слідчим суддею, за винятком вирішення питання про проведення негласних слідчих (розшукових) дій. При цьому відеозапис, забезпечений слідчим, прокурором, є невід'ємним додатком до протоколу обшуку.

Разом з тим передбачено під час обшуку право сторони захисту самостійно здійснювати відеофіксацію проведення обшуку. Водночас такі особи попереджаються про їх обов'язок не розголошувати відомості досудового розслідування без письмового дозволу слідчого, прокурора, а також про відповідальність за розголошення таких відомостей.

При цьому змінами до ст. 387 Кримінального кодексу України передбачено кримінальну відповідальність за розголошення даних оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування.

Крім того, особа, у житлі чи іншому володінні якої проводиться обшук, може користуватися правовою допомогою адвоката на будь-якій стадії його проведення [6].

Для захисту учасників кримінального провадження від необґрунтованого вилучення документів та комп'ютерної техніки сторона обвинувачення повинна обґрунтувати необхідність вилучення оригіналів документів або їхніх копій. При цьому забороняється вилучення електронних інформаційних систем та обов'язок сторони обвинувачення робити копії необхідної інформації без вилучення техніки, на якій вона зберігається, із залученням спеціаліста [6].

Особи, права яких обмежуються, отримують право оскаржувати бездіяльність

слідчого та вносити клопотання про застосування розумних строків провадження. Разом з тим представники бізнесу отримують право на підтвердження реєстрації кримінальної справи протягом 24 годин з моменту внесення відомостей до реєстру досудових розслідувань [6].

Ще однією важливою новелою Закону є створення урядом комісії, до складу якої увійдуть правозахисники, представники бізнес-асоціацій та органів державної влади, яка розглядатиме завершені справи і даватиме оцінку законності діям правоохоронців щодо представників бізнесу.

Отже, досліджуючи матеріали даного питання, можна зробити такий висновок, що обшук, як слідча (розшукова) дія, посідає чи не найголовніше місце у розслідуванні кримінальних правопорушень. Адже та інформація, яку отримують правоохоронці під час його проведення, має насамперед дуже цінний характер та дозволяє якомога швидше здійснити усі подальші слідчі (розшукові) дії для розкриття кримінального правопорушення.

Обшуком можна вважати, як пошукову дію, так і проведене в примусовому порядку дослідження окремих об'єктів і осіб з метою розшуку і виїмки документів або предметів, які мають значення для кримінального провадження, а також викриття розшукуваних осіб або трупів. Основною метою обшуку є збирання доказів, завдання обшуку – відшукування і вилучення предметів, що мають доказове значення, виявлення розшукуваних осіб, зокрема дезертирів, а також матеріалів, що характеризують їх особу і полегшують розшук, відшукування майна, яким можна забезпечити відшкодування матеріального збитку і можливу конфіскацію. Об'єкти обшуку – житлова кімната, квартира, індивідуальний житловий будинок або садова ділянка, надвірні господарські будівлі, службові або підсобні приміщення, транспортні засоби, гараж, яхта, особистий літак, будь-яка власність (магазин, кафе, кіоск, фірма та ін.), а також людина.

Висновок. Таким чином, законом під час обшуку вводиться обов'язкова відеофіксація проведення даної слідчої (розшукової) дії, а також під час розгляду клопотань слідчим суддею, за винятком вирішення питання про проведення негласних слідчих (розшукових) дій. При цьому відеозапис, забезпечений слідчим, прокурором, є невід'ємним додатком до протоколу обшуку. Разом з тим передбачено право сторони захисту самостійно здійснювати відеофіксацію проведення обшуку. Водночас такі особи попереджаються про їх обов'язок не розголошувати відомості досудового розслідування без письмового дозволу слідчого, прокурора, а також про відповідальність за розголошення таких відомостей. Крім того, запропоновані зміни до статті 236 КПК України передбачають право особи, у житлі чи іншому володінні якої проводиться обшук, користуватися правовою допомогою адвоката на будь-якій стадії його проведення. Відповідно до закону, для захисту учасників кримінального провадження від необґрунтованого вилучення документів та комп'ютерної техніки пропонується у статтях 160, 164, 165 КПК передбачити обов'язок сторони обвинувачення обґрунтовувати необхідність вилучення оригіналів документів або їхніх копій, а у статті 168 КПК України передбачити заборону вилучення електронних інформаційних систем та обов'язок сторони обвинувачення робити копії необхідної інформації без вилучення техніки, на якій вона зберігається, із залученням спеціаліста. Відповідно до закону, виготовлені належним чином копії такої інформації прирівнюються до оригіналу з метою забезпечення їх доказової сили, що також дозволить значною мірою захистити інтереси суб'єктів господарювання, які потерпають від фактичного блокування своєї діяльності внаслідок необґрунтованого вилучення комп'ютерної техніки та серверного обладнання в рамках кримінального провадження. Законом надано право заявнику отримувати витяг з ЄРДР щодо його заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, а також встановити обов'язок слідчого, прокурора надати такий витяг через 24 годин з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення. Це дасть можливість заявникам оперативно отримувати підтвердження факту початку досудового розслідування за їх заявами чи повідомленнями про кримінальні правопорушення, або оскаржувати бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР у встановленому законом порядку. Законом визначено, що особа, стосовно якої (в тому числі її майна) здійснюються процесуальні дії, та яка не є стороною кримінального провадження, має право заявляти клопотання про здійснення кримінального провадження у розумні строки та оскаржувати, зокрема, порушення таких строків. Доповнено перелік підстав для закриття кримінального провадження. Зокрема, кримінальне провадження закривається у разі наявності нескасованої постанови слідчого, прокурора про закриття кримінального

провадження. Законом встановлено додаткові гарантії захисту особи, у житлі чи іншому володінні якої здійснено обшук із застосуванням відеофіксації, від розголошення відомостей про особисте та сімейне життя чи обставин, які принижують гідність особи. Встановлено, що з метою підготовки до судового розгляду суд розглядає клопотання учасників судового провадження про здійснення судового розгляду у закритому судовому засіданні. З метою захисту прав суб'єктів господарювання під час здійснення досудового розслідування проектом закону також пропонуються зміни до закону України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави», згідно з якими розширено повноваження Кабінету Міністрів України у сфері здійснення контролю з метою узагальнення відомостей про порушення прав чи законних інтересів осіб правоохоронними органами та підготовки керівникам цих органів обов'язкових до розгляду рекомендацій.

Проведене дослідження як норм кримінального процесуального закону, що регулюють правила і порядок проведення обшуку, їх інтерпретація в коментарях, наукових роботах, так і матеріалів судово-слідчої практики дозволило виявити ряд істотних прогалин законодавця в регламентації проведення вказаної слідчої (розшукової) дії. Це, безумовно, свідчить про необхідність подальшого вдосконалення кримінально-процесуального законодавства, що регулює суть обшуку, усунення прогалин у правозастосовній практиці з питань його проведення.

Бібліографічні посилання

1. Кримінальний-процесуальний кодекс України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1001-05/page4>
2. Гурев М. С. Убийства на «разборках»: методика расследования. СПб.: Питер, 2001. 288 с.
3. Коновалова В. Е., Сербулов А. М. Следственная тактика: принципы и функции. Киев: РИО МВД УССР, 1983. С. 92.
4. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>
5. Сучасний словник іншомовних слів / уклад: О.І. Скопенко, Т.В. Цимбалюк. Київ: Довіра, 2006. 789 с.
6. Зміни до КПК щодо фіксації обшуків. URL: <http://ukrainepravo.com/news/ukraine/ipkryes-ntn-ses-chknfashchkl-sbytsnkvrabtsoy-yrrsfkhk/>

Надійшла до редакції 27.12.2018

SUMMARY

Cherniak N.P., Harkusha A.G. Features of the search on the criminal procedural law of Ukraine. The article deals with some procedural features of the conduct of the search, as well as the significance of this investigative (search) action during the pre-trial investigation, the essence of the professional training of the National Police staff of Ukraine for legitimate actions during the search. The emphasis was placed on the latest changes made to the Criminal Procedural Code of Ukraine (hereinafter referred to as the CPC of Ukraine) precisely in the procedure for conducting a search.

The search, as an investigative (search) action, is perhaps the most important place in the investigation of criminal offenses. After all, the information received by law-enforcers during its conduct, first of all, is very valuable and allows as soon as possible to carry out all further investigative (search) actions for the disclosure criminal law offenses.

The study as of criminal procedural law governing the rules and procedures of the search, their interpretation in the comments scientific papers and materials forensic practice revealed some significant gaps in the regulation of the legislator specified investigative (detective) actions. This, of course, testifies to the need for further improvement of the criminal-procedural legislation, which regulates the essence of the search, eliminating gaps in the practice of law enforcement on its issues.

Keywords: *police officer, law enforcement officer, vocational training, search, Criminal Procedural Code of Ukraine.*